

תיבה א'-2: מבחן קיצון מקרו-כלכלי למערכת הבנקאית על יסוד תרחיש אחיד, 2016–2017

- תוצאות מבחן הקיצון שהפיקוח על הבנקים ערך השנה מלמדות שבהתממשות תרחיש מקרו-כלכלי מקומי חמור, ובמקביל זעזוע משמעותי באירופה, המבטא התגברות של אי-הוודאות לגבי המשך קיומו של האיחוד האירופי, המערכת הבנקאית תשמור על יציבותה, אך תספוג הפסדי אשראי גבוהים ומתמשכים.
- יחסי ההון של הבנקים צפויים לרדת בתרחיש זה, אולם הם צפויים לעמוד בכל הבנקים מעל יחס ההון המינימלי שהפיקוח דורש (יחס הלימות הון עצמי רובד 1 בגובה 6.5%). התוצאות משקפות את חיזוק ההון המשמעותי שחל בשנים האחרונות, לצד צעדי פיקוח שהובילו לניהול סיכונים שמרני יותר, ובהם הפחתת החשיפה של הבנקים לקבוצות לוויים גדולות וממונפות ושיפור במאפייני התיק לדיוור.
- בתרחיש הקיצון הבנקים רשמים הפסדי אשראי גבוהים: כשליש מההפסדים מקורם בתיק העסקי (ללא בינוי ונדל"ן), כשליש מקורם בענף הבינוי והנדל"ן ובאשראי לדיוור, וכ-20% – באשראי הצרכני.

א. דברים כלליים

בעולם מקובל לבחון את הסיכונים הנשקפים למערכת הבנקאית, בין השאר, באמצעות ניתוח ההשפעה שתהיה לאירוע קיצון, המבוסס על תרחיש אחיד שהפיקוח על הבנקים מעביר לכל המערכת הבנקאית. המבחן מתקיים בכלל המערכת במטרה להעריך איזו השפעה תהיה לתרחיש חמור מאוד על רווחיות הבנקים, הונם ויציבותם. המטרה היא לוודא שאף בתרחיש חמור מאוד הבנקים יישארו יציבים, גם אם יהיו להם הפסדים משמעותיים. כל תאגיד בנקאי אומד את תוצאות המבחן בשיטה הפנימית שלו, ובמקביל הפיקוח על הבנקים בוחן כל בנק ובנק בשיטה עקבית ואחידה. התהליך תורם להבנת מוקדי הסיכון שאליהם חשופים המערכת הבנקאית והבנק הבודד, ומשמש כלי מסייע להערכת עמידותה של המערכת ולהבטחת קיומה של רמת הון מספקת, וכן מטפל פרטנית בעמידותם של בנקים בודדים, ככל שנדרש. חשוב להדגיש שהמבחן אינו בבחינת תחזית, והוא מושתת על מודלים והנחות רבות; לכן תוצאותיו הן אומדן גס להפסדים שעלולים להתרחש.

תוצאות המבחן שהפיקוח על הבנקים ערך השנה¹ מלמדות שבהתממשות תרחיש מקרו-כלכלי מקומי חמור, ובמקביל זעזוע משמעותי שמקורו באירופה, המבטא התגברות של אי-הוודאות לגבי המשך קיומו של האיחוד האירופי, **המערכת הבנקאית תשמור על יציבותה, אך תספוג הפסדי אשראי גבוהים ומתמשכים**. יחסי ההון של הבנקים צפויים לרדת בתרחיש זה, אולם הם צפויים לעמוד בכל הבנקים מעל יחס ההון המינימלי שהפיקוח דורש – יחס הלימות הון עצמי רובד 1 בגובה 6.5%. תוצאות אלה משקפות פגיעה ישירה במערכת בעטייה של סיכונים האשראי והשוק, ובמידה מוגבלת גם בעטייה של סיכונים תפעוליים; הן אינן מביאות בחשבון השפעות נוספות, כגון פגיעה בנזילות – התפתחות שעלולה לפגוע במוניטין של הבנק ובאמון הלקוחות בו, ולהביא להיזונים חוזרים שליליים. כנגד זאת חשוב לציין שהתוצאות מחמירות, שכן הן אינן מביאות בחשבון פעולות שהנהלות הבנקים ינקטו בתגובה למשבר. זאת על פי הדרישה של הפיקוח על הבנקים, שנועדה לאפשר השוואה בין התוצאות המתקבלות לגבי כל אחד מהבנקים.

להלן נציג בהרחבה את מאפייני התרחיש ואת תוצאות המבחן. בתוצאות אלה יש לראות אינדיקציה לסיכון של הבנקים ואחד המדדים להערכתו.

ב. התרחישים

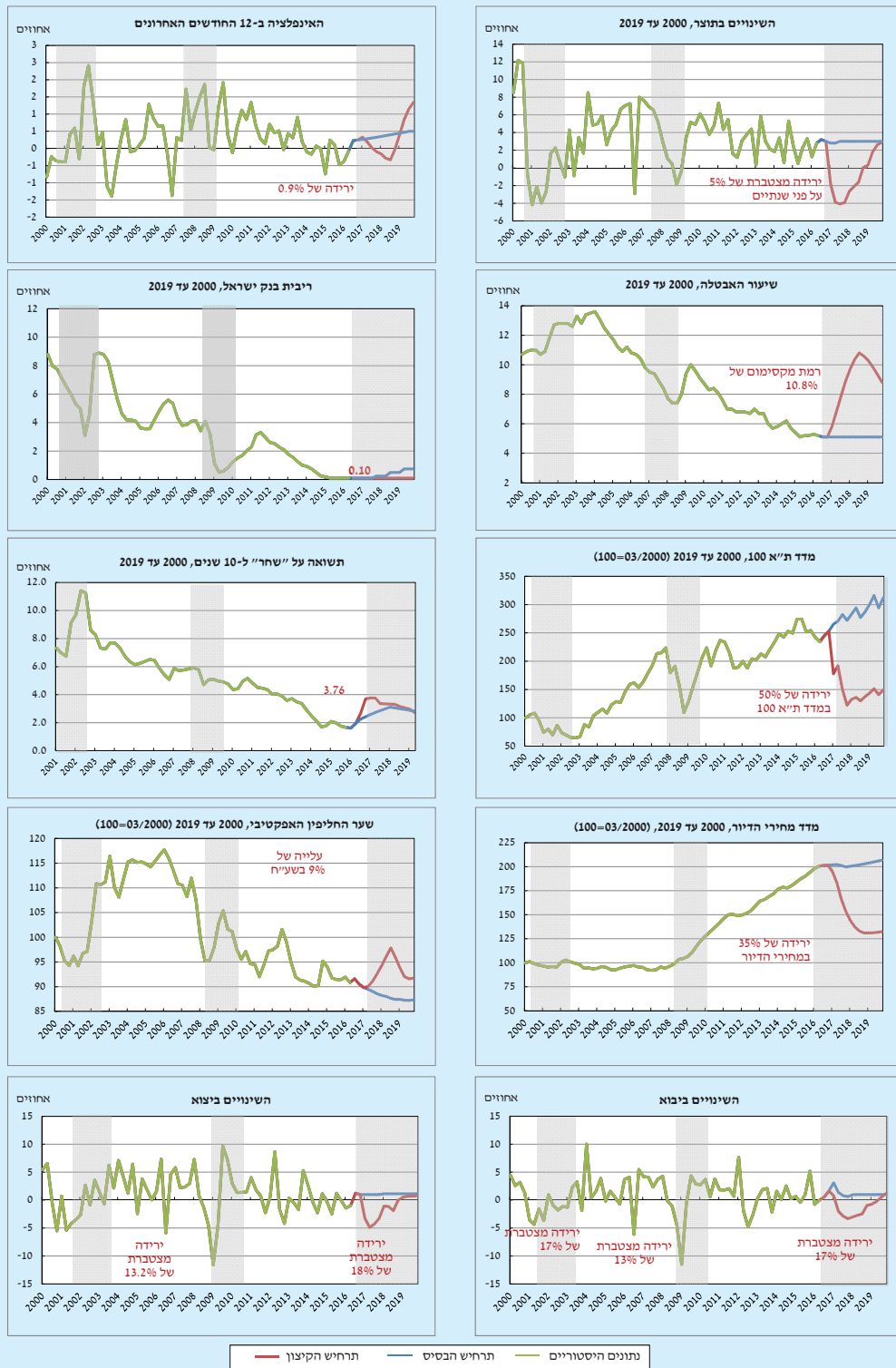
ביסוד המבחן שנערך ב-2016 מונחים שני תרחישים – תרחיש בסיס ותרחיש קיצון. תרחיש הקיצון מתאפיין ברמת חומרה גבוהה ביותר. יש לשוב ולהדגיש כי תרחיש הקיצון אינו תחזית אלא מצב היפותטי, וכי הוא נועד לבחון

¹ מבחן הקיצון נסב על התאגידים הבנקאיים הבאים: לאומי, הפועלים, דיסקונט, מזרחי-טפחות, הבינלאומי, אגוד וירושלים.

פרק א': ההתפתחויות במערכת הבנקאות

איור 1

נתונים מקרו-כלכליים היסטוריים והתפתחות התרחישים, 2000 עד 2019¹

¹ השטחים המוצגים מציגים תקופות משבר. נתונים על תרחיש הבסיס ותרחיש הקיצון - עיבודי בנק ישראל. נתונים היסטוריים - הלמ"ס, הבורסה לניירות ערך בת"א ועיבודי בנק ישראל.

את עמידות התאגידים הבנקאיים בסביבה מקרו-כלכלית שונה. טווח התרחישים משתרע על פני 13 רבעונים, ונקודת ההתחלה היא 30 בספטמבר 2016.

תרחיש הבסיס הוא תרחיש המשקף את הנתבי הצפוי של הכלכלה ומתבסס על תחזיות המקרו של בנק ישראל, על התחזיות של גופים בין-לאומיים לגבי ההתפתחויות העולמיות ועל הערכות נוספות לגבי ההתפתחויות הכלכליות – כולן נכונות למועד שבו גובשו התרחישים.

תרחיש הקיצון הוא זעזוע שמקורו באירופה, המבטא התגברות של אי-הוודאות לגבי המשך קיומו של האיחוד האירופי. במקביל מתרחש זעזוע בשוק הדיור המקומי, שמביא לירידת מחירים חריפה. שני הזעזועים האלה משליכים לרעה הן על הצד הריאלי והן על הצד הפיננסי של המשק הישראלי. הזעזועים מובילים לירידה חדה של הפעילות הכלכלית המקומית, וזו מתבטאת בירידה חדה של היצוא וההשקעה ובעלייה חדה של האבטלה. על רקע החולשה הניכרת בפעילות הכלכלית מדד המחירים לצרכן יורד, וריבית בנק ישראל נותרת נמוכה ברמתה הנוכחית, אולם סיכון האשראי הגדל בא לידי ביטוי בריביות גבוהות יותר על האשראי ללווים. היחלשות המשק המקומי והמעבר לנכסים בטוחים מתבטאים בפיחות של השקל ביחס למטבעות מרכזיים למעט האירו. לצד הירידה בפעילות הריאלית הזעזועים נותנים את אותותיהם גם במחירי נכסים פיננסיים. מדד ת"א 100 מאבד במצטבר כ-50% מערכו עד סוף 2018, ומרווחי התשואות על איגרות החוב הקונצרניות עולים בכל הדירוגים בגלל החשש מהפסדי אשראי גדולים של הפירמות, מעבר לנכסים הנתפסים כבטוחים יחסית וקשיים בנזילות של המשקיעים.

איור 1 מראה כיצד מתפתחים המשתנים המקרו-כלכליים העיקריים הן בתרחיש הקיצון והן בתרחיש הבסיס.

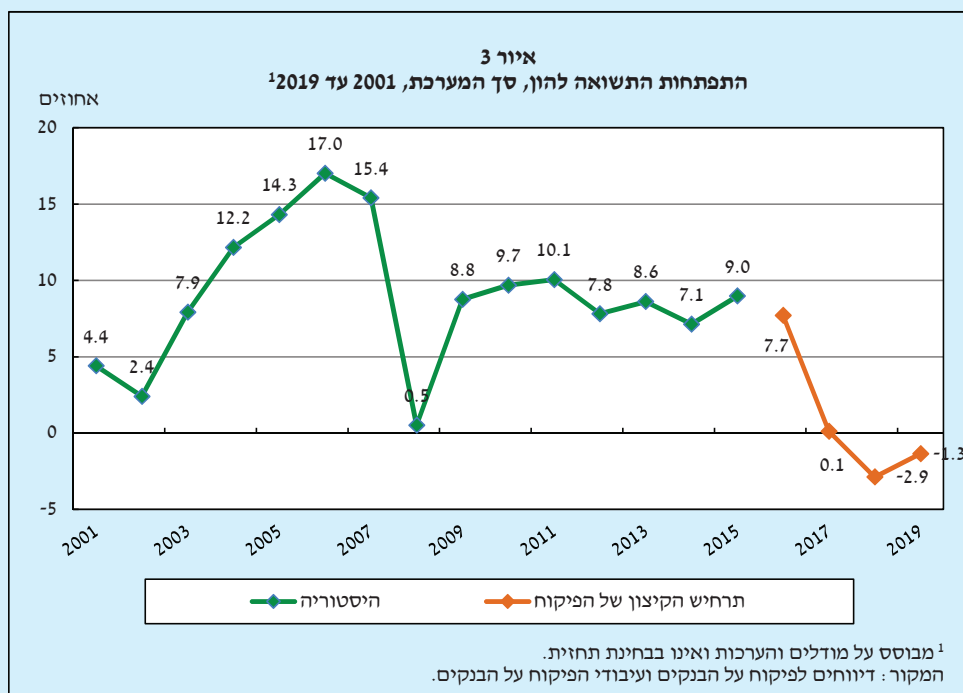
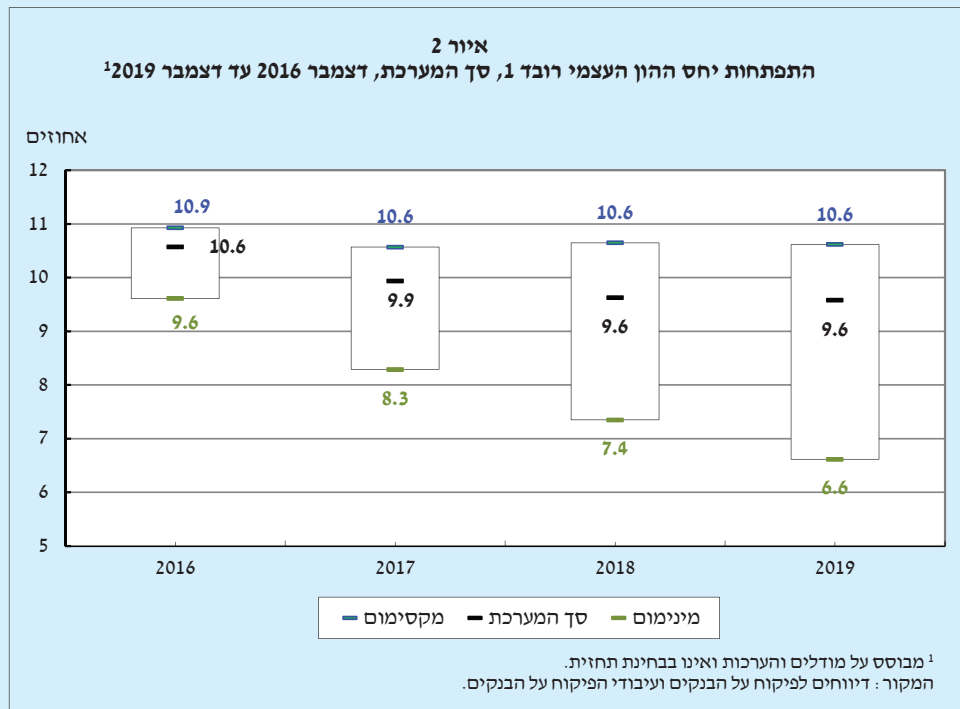
ג. ההנחות

הפיקוח על הבנקים ערך את מבחן הקיצון האחד בהתבסס על הנחות שונות, שנועדו לאפשר השוואה בין הבנקים השונים ובידוד של השפעות התרחיש עצמו מתגובות ההמשך שייתכנו. כך, למשל, במהלך התרחיש אין שינוי ביתרת הנכסים ובתמהילים; אין גיוס הון נוסף; וכאמור, אין מביאים בחשבון את הפעולות שהנהלות הבנקים ינקטו בתגובה על התפתחות המשבר. תוצאות המבחן משקפות את ההשפעה הישירה של התרחיש על ההון, הרווחיות, תיק האשראי ותיק ניירות הערך. מבחן זה אינו בודק את האפשרות של פגיעה בנזילות הבנקים והשלכות עקיפות נלוות, כגון הורדות דירוג לבנקים ופגיעה באמון המשקיעים.

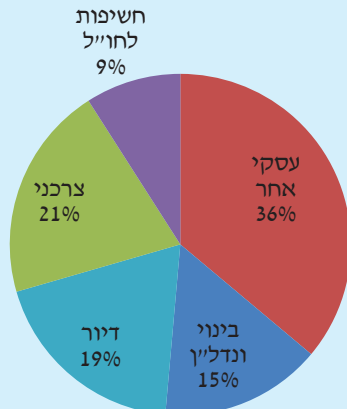
ד. הממצאים

זעזוע שמקורו באירופה, שבמקביל לו מתחולל בישראל זעזוע מקרו-כלכלי – כולל זעזוע בשוק הדיור המקומי, המביא לירידת מחירים חריפה – צפוי להשפיע על המערכת הבנקאית משמעותית, אך לא לסכן את יציבותה. המיתון הכלכלי יקשה על נוטלי המשכנתאות, על משקי הבית שנטלו הלוואות ועל העסקים לעמוד בהתחייבויותיהם, והבנקים ירשמו הפסדים גבוהים בתיק האשראי.

היקף הפגיעה הישירה שהמערכת הבנקאית סופגת בתרחיש, בכפיפות להנחות האמורות, מעיד כי רמות ההון בה מספיקות לעמידה בתרחיש הקיצון, וכי יחסי ההון של הבנקים אינם יורדים אל מתחת לסף המינימום הנדרש. תוצאה זו משקפת את חיזוק ההון המשמעותי שבוצע בשנים האחרונות, לצד צעדי פיקוח שהובילו לניהול סיכונים שמרני יותר, כגון הירידה המשמעותית של החשיפה של הבנקים לקבוצות לוויים גדולות וממונפות והשיפור במאפייני התיק לדיור. עם זאת, הפגיעה במערכת הבנקאית חמורה ומתמשכת: הפסדים מצטברים של כ-6.6 מיליארדי ש"ח (לפני מס), תשואה להון אפסית בשנת 2017 ושלילית בשנים 2018 ו-2019 (2.9%- ו-1.3%), פגיעה ביחס ההון העצמי רובד 1 של המערכת הבנקאית, המתבטאת בירידתו מ-10.4 בספטמבר 2016 (תחילת התרחיש) ל-9.6 בסוף 2019 (תום התרחיש). בפגיעתו של התרחיש השונות בין הבנקים גבוהה; יחס ההון של הבנק שסיפוג את הפגיעה הקשה ביותר יירד בתרחיש זה למינימום של 6.6%.

איור 4
הפסדי האשראי הצפויים במהלך
תרחיש הקיצון (באחוזים),
סך המערכת, 2017 עד 2019¹

¹ מבוסס על מודלים והערכות ואינו בבחינת תחזית.
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בתרחיש שתואר לעיל הפגיעה המשמעותית ביותר ברווחיות הבנקים נובעת מהפסדי אשראי. במהלך שלוש השנים של התרחיש ירשמו הבנקים הפסדי אשראי בהיקף של כ-35 מיליארדי ש"ח (לפני מס) – הפסד שנתי ממוצע בשיעור של כ-1.2%.

ההפסדים מתיק האשראי העסקי (ללא בינוי ונדל"ן) הם כשליש מסך ההפסדים בתיק האשראי הבנקאי. כשליש מההפסדים בתיק האשראי נובעים מענף הבינוי והנדל"ן ומהאשראי לדיור, וזאת על רקע הירידה החדה שמניח התרחיש במחירי הדירות והפגיעה הקשה בשוק העבודה. המתאם הגבוה בין הענפים הללו מגדיל את סיכון הריכוזיות הענפית, ועלול להעצים את ההפסד הנגרם דרך היזונים חוזרים. העלייה שהייתה בשנים האחרונות בסיכון הגלום בתיק האשראי הצרכני (הרחבה בתיבה א'-1 – האשראי הקמעוני הצרכני), המאופיין בשיעור גבוה של הלוואות לא מובטחות, ועמה הפגיעה הקשה של התרחיש בשוק העבודה באות לידי ביטוי בהפסדי האשראי בגין המגזר הצרכני, המסתכמים בכ-20% מסך ההפסדים בתיק האשראי הבנקאי, עם שונות גבוהה בין הבנקים.